گفت‌وگو با علیرضا زمانی، عنکبوت‌شناس ۲۱ ساله ایرانی که ۱۲ مقاله ISI درباره عنکبوت‌ها دارد

عنکبوت‌شناس جوان

امیر گودرزی

جیغ، ترس، فرار! واکنشی که در برابر عنکبوت، از هر چهار نفر، یک نفر از خود نشان می‌دهد. این موجود عجیب و غریب با هشت پا و حرکات سریع و تاری که می‌تند، برای خیلی از آن‌هایی هم که ترس به خود راه نمی‌دهند، جذاب نیست. یادآور خانه‌های ترسناک و متروک است. حس هم‌ذات پنداری با حشره‌ای که در تور گیر کرده و عنکبوت، خرامان خرامان مثل بند بازی در سیرک به سمت‌اش می‌رود، این جذاب نبودن را قوت می‌بخشد. در این میان، کسانی هم پیدا می‌شوند که عاشق عنکبوت‌اند. مثل جوان ۲۱ ساله‌ای که زندگی‌اش را به آن‌ها گره زده است. عنکبوت، راه موفقیت علیرضا زمانی شده و او را در این سن به یک عنکبوت‌شناس تبدیل کرده. او در راهی قدم گذاشته که رد پای ایرانیان در آن کمتر به چشم می‌خورد.

علیرضا، از زمانی که یادش می‌آید به جانوران علاقه‌مند بوده و در میان همه آن‌ها، عنکبوت‌ها براش جذاب‌تر بودند: «همیشه عنکبوت جمع می‌کردم و زندگی‌شان را زیر نظر می‌گرفتم. نگاه کردن به عنکبوت خیلی برایم لذت بخش بود و کم کم توجهم از موجودات دیگر دور و همه زندگی‌ام عنکبوت شد!»

بازی با عنکبوت‌ها سال‌ها ادامه داشت تا اینکه: «پنج سال است به طور تخصصی روی این موجودات از نظر طبقه‌بندی و پراکنش مطالعه می‌کنم. تاکنون موفق شده‌ام با همکاری کارشناسان دیگر، حدود ۱۰۰ گونه به فهرست عنکبوت‌های ایران اضافه کنم و ۱۲ گونه هم برای جهان علم در دست معرفی دارم. از این ۱۲ گونه، تاکنون ۳ گونه معرفی شده‌اند که به ترتیب به افتخار مازندران، دکتر سپو کوپونن عنکبوت‌شناس فنلاندی و خلیج فارس، به نام‌های علمی Raveniola mazandaranica، Anemesia koponeni و Sahastata sinuspersica نامگذاری شده‌اند.»

علیرضا وارد شاخه‌ای شد که تا پیش از این در ایران کمتر کسی به طور تخصصی فعالیت کرده است. نداشتن معلم کار او را سخت کرد: «یادگیری‌ام بیشتر حالت خودآموزی و آزمون و خطا داشت. با کارشناسان خارجی ارتباط برقرار کردم و از آن‌ها هم چیزهایی یاد گرفتم.»

علیرضا درِ جعبه‌های مختلف را باز می‌کند تا عنکبوت‌های مختلف را نشان‌مان دهد. از عنکبوت کوچکی که بومی ایران است و جثه ریزش، باور کردن خطرناک بودنش را دشوار می‌کند، تا عنکبوت‌های بزرگی که با بدن پشمالو، ظاهر متفاوتی دارند: «نمی‌شود خطرناک بودن یک عنکبوت را از ظاهرش تشخیص داد. تاکنون ۴۵ هزار عنکبوت در کل جهان کشف شده که زهر ۲۰۰ گونه از آن‌ها برای انسان خطرناک است. در ایران هم ۶۰۰ گونه عنکبوت شناسایی شده که از این میان فقط ۶ گونه خطرناک است.»

البته او تاکید می‌کند که از میان این شش گونه، فقط یک گونه در نواحی شهری ممکن است دیده شود و بقیه در جاهایی زندگی می‌کنند که سر و کار مردم به آنجا نمی‌افتد. به همین دلیل نباید نگران نیش عنکبوت‌ها بود.

علیرضا غیر از جذابیت‌های عنکبوت، دلایل دیگری هم برای مطالعه این موجودات دارد: «عنکبوت‌ها به دلیل جمعیت گسترده و تنوع گونه، یکی از مهم‌ترین کنترل کننده‌های حشرات هستند. تخمین زده می‌شود که عنکبوت‌های دنیا سالانه به اندازه وزن مردم بریتانیا حشره می‌خورند.»

او این آمار را می‌گوید و قضاوت را به عهده ما می‌گذارد که این موجودات چه نقشی در کنترل آفت‌ها دارند. با این وجود، به گفته او مردم عنکبوت‌ها را دوست ندارند. علیرضا برای این گفته هم آمار دارد: «۲۵ درصد جمعیت زمین عنکبوت هراسی دارند. در واقع از هر چهار نفر، یک نفر از عنکبوت می‌ترسد یا نوعی انزجار دارد.»

او علت این رفتار را باورهای نادرست مردم می‌داند که فکر می‌کنند عنکبوت به آن‌ها آسیب می‌رساند یا کثیف است: «عنکبوت از تمیزترین موجودات دنیاست. تاری که می‌تند آنتی باکتریال است. در واقع مردم از نیش عنکبوت نمی‌ترسند، از عنکبوت بودنشان می‌ترسند. از شکل پا و نوع حرکتشان می‌ترسند.»

علیرضا زمانی، آنقدر درباره عنکبوت‌ها مطالعه کرده که اکنون ۱۲ مقاله ISI دارد. کتاب راهنمای عنکبوت‌ها و عقرب‌های ایران را در دست تألیف دارد و از او برای سخنرانی در کنگره بین المللی «عنکبوتیان‌شناسی» در تایوان دعوت شده است. او همچنین در کنگره «عنکبوتیان‌شناسی» اروپا نیز پوستر ارائه کرده است. همچنین، یک گونه عنکبوت به افتخار او به نام علمی Tegenaria zamanii یا عنکبوت قیف تنگ زمانی نامگذاری شده است.

البته خانواده علیرضا هم در موفقیت‌اش نقش زیادی داشته‌اند. آن‌ها زمانی که فرزندشان عنکبوت به خانه می‌آورد، آن‌ها را با جارو یا لنگه دمپایی نمی‌کشتند! بلکه با تهیه میکروسکوپ و وسایل تحقیقاتی، او را در مسیر موفقیت هدایت می‌کردند.

این عنکبوت‌شناس جوان ایرانی معتقد است موجوداتی که ۴۰۰ میلیون سال روی زمین حضور دارند، باید محافظت شوند تا زیبایی آن‌ها را نسل‌های آینده هم ببینند، چون: «اگر کسی عنکبوت‌ها را بشناسد امکان ندارد به این موجودات زیبا علاقه‌مند نشود.»

عنکبوت‌های ایران

اولین نمونه برداری از عنکبوت‌های ایران در سال ۱۸۵۹ انجام شد و اولین مقاله علمی درباره این جانوران سال ۱۸۷۴ به چاپ رسید. تاکنون در ایران حدود ۶۰۰ گونه عنکبوت، متعلق به ۴۶ خانواده گزارش شده است که از این میان بیش از ۸۰ گونه، بومی انحصاری ایران است. بین عنکبوت‌های بومی انحصاری ایران، گونه Spariolenus iranomaximus با جثه‌ای در حدود ۱۴ سانتی‌متر عنوان بزرگ‌ترین عنکبوت خاورمیانه را به خود اختصاص داده است. در میان گونه‌های گزارش شده از ایران، فقط ۶ گونه زهری بالقوه خطرناک برای انسان دارند.

عنکبوت‌ها، از دنیای خرافه تا دنیای مدرن

راضیه خوئینی

برخلاف تصویری که اغلب فیلم‌های هالیوودی از عنکبوت‌ها به نمایش می‌گذارند و از آن‌ها موجوداتی غول‌پیکر، ترسناک، شکارچی و خطرناک می‌سازند، بسیاری از دوستداران این نوع حشره می‌خواهند این تصویر را از ذهن مردم بخصوص خانم‌ها پاک کنند. کسانی که آنقدر مجذوب زندگی و شگفتی‌های این موجودات شده‌اند که آن را به چشم یک حیوان خانگی جدید می‌بینند و علاقه دارند گونه هایی از آنها را در منزل نگهداری کنند و روزانه از نزدیک، شاهد زندگی این موجودات باشند. البته گونه‌ای از آنها که پشمالو و رنگی هستند و «تارانتولا» نام دارند، طرفداران بیشتری برای نگهداری در منزل دارند. اغلب هم در برخی سایت‌های مختص حیوانات خانگی، کسانی دیده می‌شوند که به دنبال چنین گونه‌ای هستند و حتی سایز و اندازه عنکبوت را هم تعیین می‌کنند.

شما هم با دیدن این موجودات می‌ترسید و مورمورتان می‌شود؟

اگر بدانید که از زهر عنکبوت‌ها، رطیل‌ها و عقرب‌ها می‌توان برای درمان بسیاری از بیماری‌ها از جمله صرع و تنظیم ضربان قلب استفاده کرد، باز هم به محض دیدن این موجود، بی‌درنگ زیر پای‌تان له‌اش می‌کنید؟

برای مبارزه با این فوبیای شایع در دنیا، بتازگی در نمایشگاهی در نیویورک، ۲۰ گونه عنکبوت که شامل بزرگترین عنکبوت‌های دنیا هستند، در معرض دید مردم قرار گرفته و این موجودات طرفداران زیادی هم پیدا کرده‌اند.

عنکبوت‌ها از بیش از ۳۰۰ میلیون سال پیش وجود داشته‌اند، یعنی حتی از دایناسورها هم زودتر به‌وجود آمده‌اند. کمتر از یک درصد عنکبوت‌ها که در استوا زندگی می‌کنند، برای انسان احتمال خطر دارند و بقیه چندان خطرساز نیستند.

محققی به نام کریستین رولارد، بیش از ۲۰ سال است روی گونه‌های عنکبوت تحقیق می‌کند و از گونه‌های بسیاری نگهداری می‌کند. از نظر او عنکبوت‌ها واقعا جذاب و دوست‌داشتنی هستند. او عنکبوت‌ها را از روی طول عمرشان به سه گونه اصلی تقسیم کرده است. «عنکبوت‌های فصلی» که بیشتر از ۶ تا ۸ ماه زنده نمی‌مانند. «عنکبوت‌های سالانه» که از یک تا دو سال عمر دارند و «عنکبوت‌های دائمی» که از ده تا بیست سال زندگی می‌کنند.

او می‌گوید: «اگرچه در بیشتر دنیا تصویر ناجوری از عنکبوت‌ها وجود دارد، ولی در آفریقای جنوبی از این حشرات برای تفأل و پیش گویی استفاده می‌کنند! برخی کشورهای آسیایی هم با نگاهی متفاوت به این موجودات می‌نگرند و آنها را اولین موجودات روی کره زمین و رابط میان ستاره‌ها می‌دانند!»

برخی از افراد خرافاتی معتقدند که دیدن یک عنکبوت برایشان شانس می‌آورد.

برخی از مردم معتقدند اگر در فضای بالایی خانه‌ای، مثلا سقف آن، عنکبوتی تار ببندد، نشان از پولی فراوان دارد که بزودی نصیب صاحب آن خانه می‌شود. البته شاید این را هم برای امید بخشیدن به اشخاص بسیار فقیر گفته باشند که اغلب روی سقف خانه‌هایشان تار عنکبوت دیده می‌شود!

باید گفت همین عنکبوت‌های کوچکند که بخوبی تعادل و تنظیم جمعیت را در میان بسیاری از حشرات به ارمغان می‌آورند.